

III. Jákób pátriárka, 27:1 – 36:43

A. Jákób családja, 27:1 – 31:55

1. Jákób csalással kapja meg az áldást, 27:1-46
2. Jákób menekülése és bétheli látomása, 28:1-22
3. Jákób megdolgozik a feleségeiért, gyermekei születnek, 29:1 – 30:43
4. Jákób visszatérése Lábántól, 31:1-55

B. Jákób neve Izráel lesz, 32:1 – 36:43

1. Jákób visszatér Kánaánba, peniéli tapasztalata, 32:1 – 33:20
2. Síkemen történt szégyen, családi bajok, 34:1 – 35:29
3. Ézsáú leszármazottai, 36:1-43

IV. József a megmentő, 37:1 – 50:26

A. József és testvérei, 37:1-36

B. Júda vétke, 38:1-30

C. József erkölcsi kiállása, 39:1 – 40:23

D. József Egyiptom megmentőjévé lesz, 41:1-57

E. József előtt állnak a testvérei, 42:1 – 45:28

F. Jákób Egyiptomba megy, 46:1 – 47:31

G. Jákób áldása, 48:1 – 49:33

H. Jákób és József halála, 50:1-26

Zarka Péter

A Biblia

az európai kultúrában

2015. FEBRUÁR 2.

MÓZES ELSŐ KÖNYVE

Zarka Péter

2.

1. A könyv címe: Mózes első könyve a héber fogalmazás első szava alapján kapta a *bereshith* „Kezdetben” címet. A zsidó Talmudban viszont ezzel a címmel találjuk: „A világ teremtésének könyve”. Az eredeti héber szövegben nem szerepelt, csak évszázadokkal később került bele a „Mózes első könyve” név, amit a Károli Gáspár fordította Bibliában olvashatunk.

2. A könyv szerzője: Mózeset, a nagy törvényadót és a kivonulás idejének vezetőjét tekintik a könyv szerzőjének zsidók és keresztények egyaránt. A korai keresztény időkben e véleményt néhány nem zsidó kritikus alkalmanként megkérdőjelezte, ám egészen a 18. század közepéig ennek nem lett komolyabb visszhangja. Több mint kétszáz évvel ezelőtt kezdték a hagyomány szerinti hitet és gondolkodást erősebben kétségbe vonni. A sok felfedezés és találmány megváltoztatta az emberek életmódját, gondolkodását. A tudományos kutatások hatására a Biblia tekintélyét, a keresztény hit alapját is kritikai szemmel kezdték vizsgálni.

Mózes első könyve került elsőként a kritikai vizsgálódás látóterébe, és ez vezetett el a Biblia magasabb kritikai vizsgálatához. Jean Astruc, francia orvos 1753-ban megjelent írásában (*Conjectures*) állította: a könyvben szereplő Isten-nevek azt igazolják, hogy különböző forrásokból származó anyagokat szerkesztettek egybe. Astruc úgy mutatta be Mózeset, mint aki könyvét több forrásból válogatta össze, viszont követői hamarosan úgy tekintettek rá, mint az egész írás szerzőjére. Kritikus teológusok több mint két évszázadig munkálkodtak azon, hogy az állítólagosan különböző forrásanyagokat szétválogassák, és más-más szerzőkkel azonosítsák, vagy legalábbis az adott szakaszok megfogalmazásának, összegyűjtésének és egy könyvvé szerkesztésének időszakait meghatározzák. E kritikai munkákat felhasználva a kutatók nagyobb csoportja megegyezett egy alapvető megállapításban, miszerint e könyv különböző szerzőktől, különböző időszakokból származó, eltérő értékű dokumentumokból áll. A vélemények azonban nagyon is megoszlanak a tekintetben, hogy melyik részt melyik korszakhoz kössék. Ez a nagy véleménykülönbség viszont arra mutat rá, hogy a kiindulási hipotézis hibás lehet. Az elmúlt évszázad régészeti felfedezései bizonyították több kritikai érvelés hamisságát. A kritikusoknak folyamatosan változtatniuk kellett nézeteiket, ám többen különböző okokra hivatkozva mégis kitartottak a könyv mózesi szerzőségének elvetése mellett. Érveiket az alábbiakban összegezhethetjük:

a. Isten nevét több szó is jelöli a könyvben. A feltételezés szerint az egyes neveket az adott szakaszok szerzői használták. A használt név jelzi, melyik szerző munkájáról van szó. Egyes szakaszokban a *Yahweh* (héberül *YHWH*

- B. A bűneset története és annak azonnali következménye, 3:1 – 5:32
 - 1. A kísértés és a bukás története, 3:1-8
 - 2. Kiűzetés az Éden kertjéből, 3:9-24
 - 3. Káin és Ábel, 4:1-15
 - 4. A kainiták, 4:16-24
 - 5. Nemzetségtáblázat Ádámtól Noéig, 4:25 – 5:32
- C. Az özönvíz története, 6:1 – 9:17
 - 1. Az özönvíz előtti emberek züllése, 6:1-13
 - 2. A bárka építése, 6:14-22
 - 3. Az özönvíz leírása, 7:1 – 8:14
 - 4. Szövetségkötés Noéval, 8:15 – 9:17
- D. Noétól Ábrahámig, 9:18 – 11:26
 - 1. Noé gyermekeinek sorsa, 9:18-29
 - 2. Nemzetségi táblázat, 10:1-32
 - 3. Bábel tornya és a nyelvek összezavarásának története, 11:1-9
 - 4. Sém nemzetsége Ábrahámig, 11:10-26

II. Ábrahám és Izsák pátriárkák, 11:27 – 26:35

- A. Ábrám, 11:27 – 16:16
 - 1. Elhívása és útja Kánaánba, 11:27 – 12:9
 - 2. Egyiptomi tapasztalat, 12:10-20
 - 3. Elválás Lóttól, 13:1-18
 - 4. Lót megmentése, találkozás Melchisédekkel, 14:1-24
 - 5. Szövetségkötés Istennel, 15:1-21
 - 6. Hágárral való házassága, Ismáel születése, 16:1-16
- B. Ábrahám, 17:1 – 25:18
 - 1. A szövetség megújítása, a körülmetélés bevezetése, 17:1-27
 - 2. Ábrahám és az angyalok találkozása, Szodoma és környékének elpusztítása, 18:1 – 19:38
 - 3. Gérári tapasztalat, Izsák születése, Ismáel elűzése, 20:1 – 21:34
 - 4. Ábrahám megpróbáltatása, 22:1-24
 - 5. Sára halála és temetése, 23:1-20
 - 6. Izsák házassága Rebekával, 24:1-67
 - 7. Ábrahám leszármazottai, 25:1-18
- C. Izsák, 25:19 – 26:35
 - 1. Izsák fiai, 25:19-34
 - 2. Izsák és Abimélek, 26:1-35

szereplő emberek pásztorok és harcosok, városlakók és nomádok, állami hivatalnokok és számkivetettek voltak. Élettörténeteik révén az olvasó előtt megjelennek a hatalmas ókori nép kiemelkedő egyéniségei éppúgy, mint kevésbé rangos emberek, akikkel a héberek időről időre kapcsolatba kerültek.

Az egyiptomi és mezopotámiai nagy civilizációk felemelkedéséről nincs feljegyzés Mózes első könyvében, viszont jelenlétük erősen érezhető a pátriárkák élettörténetében. Az izraeliták nem politikai vagy társadalmi elszigeteltségben éltek, hanem kapcsolatban álltak a többi társadalommal, kultúrájuk és civilizációjuk nem különbözött jelentősen a környező népektől, mindössze a vallási különbségről beszélhetünk.

4. A könyv témája: Mi volt Mózes célja a könyv megírásával? Az olvasó világosan látja a könyv fő témáit. Először is, az elbeszélő leírja azoknak a keveseknek történetét, akik Isten mellett hűségesen megmaradtak és szolgálták Őt, másodsor, azoknak romlottságát, akik elfordultak Istentől, vagyis nem tartották be tanításait. Mózes első könyve az első olyan fennmaradt írás, amely Isten szempontjából jegyzi fel az emberi történelmet.

A könyv a tantételek szempontjából is fontos dokumentum. A világ és az élőlények teremtéséről tesz említést, történeti keretben mondja el a bűn belépését az ember életébe, és Isten ígérte a bűn megoldására, a megváltásra. Leírja, hogy az ember szabad akarattal rendelkező erkölcsi lény, és szenvedésének oka az Isten tanításaitól való elfordulás. Tanácsokat olvashatunk arra nézve, hogy az embernek házasságban jó élni, hat napon át kell dolgozni, egy napot pedig az Istentől való tanulásra kell szánni, emellett olvashatunk az engedelmesség jutalmáról és a bűn büntetéséről is.

A könyv stílusa érdekes. A történetek segítségével elengedhetetlenül fontos, magas erkölcsi értékeket tanít. Mózes első könyve az egész Biblia alapját jelenti.

5. A könyv vázlata:

- I. A világ teremtésétől Ábrahámig, 1:1 – 11:26
 - A. A menny és Föld teremtése, 1:1 – 2:25
 1. A hat napos teremtés, 1:1-31
 2. A szombat rendeltetése, 2:1-3
 3. Az ember teremtésének részletei és az Éden kertje, 2:4-25

vagy JHWH) név szerepel, ezért ezeket „Jahve” szakaszoknak nevezték el. Ahol ez a név szerepel gyakran, azokat a szakaszokat „jahvista” szerzőnek tulajdonítják, és rövidítve J-vel jelölik. Azokat a szakaszokat, amelyekben az „Elohim” (Isten) név szerepel leggyakrabban, „elohista” szerzőnek tulajdonítják, és a rövidítésben E betűvel jelölik. „Papi íróknak” nevezik a feltételezés szerinti egyéb ősi szerzőket, akik Mózes első könyvében dolgoztak, rájuk P betűvel utalnak, vagy megint mást, aki redaktor/szerkesztő lett volna, R betűvel jelölnék, de D betűvel a – Deuteronomic név rövidítésével – is találkozunk, és így tovább.

- b. Több történet megismétlődik a könyvben, és ez a kritikai megközelítésű tudósok szerint azt mutatja, hogy párhuzamos források használatáról van szó, amelyeket később egy szerkesztő egy könyvvé szerkesztett, de ezt a tényt nem is tudta elrejtteni.
- c. A Mózes első könyvében szereplő történetek körülményei állítólag nem tükrözik vissza azt a kort, amelyben játszódtak, hanem inkább egy későbbi kora utalnak.
- d. Helységnevek később használatos formáival lehet találkozni, noha a korábban használt nevek mások voltak.
- e. A Bibliában a teremtési és az özönvízzel kapcsolatos történetek, valamint a pátriárkák tradicionális megjelenítése annyira hasonlítanak az ősi babiloni feljegyzésekhez, hogy a kritikus teológusok állítása szerint a héber írók kölcsönvették azokat a babilóniaiaktól a fogság idején. Majd ezeket módosították az egyistenhit gondolkodása szerint, hogy ne zavarja a héber olvasókat.

Azonban az alábbi szempontokat is át kell gondolni:

- a. Az Istenre vonatkozó különböző neveket – mint Úr, Jahve – szabadon használták az Ószövetség egészében, és nem feltétlenül jelzi ezek használata, hogy különböző szerzők tollából származnának a különböző szakaszok, mint ahogy azt a kritikai észrevétel állítja. A LXX, valamint a legősibb héber bibliai kéziratok, akár a 19. században megtalált Ézsaiás tekercs is mutatja, hogy egy kézirat adott szakaszában előfordul Isten név a másik kéziratban „Úr” vagy „Jahve”-ként szerepel és fordítva.
- b. Ismétlések gyakran előfordulnak elbeszélő művekben, ami nem feltétlenül jelzi azt, hogy különböző szerzőktől származna az adott írás. Akik a mózesi könyv egysége mellett érvelnek, sok olyan, nem bibliai példára mutattak rá, amelyek a különböző ősi iratokban hasonló ismétléseket tartalmaznak egyetlen szerzőtől, de ugyanerre modern szerzőktől is találni példákat.

- c. Az ókori történelmi időkre és körülményekre vonatkozó, egyre gyarapodó ismereteink azt mutatják, hogy a könyv írója jól ismerte a kort, amelyről írt, és a pátriárkákról szóló feljegyzései pontosan beleillenek abba a korbá.
- d. A helységneveket alkalmanként módosították a másolók, hogy az olvasók tudják követni az elbeszélést.
- e. A babiloni tradíciók és a héberék által feljegyzett történetek bizonyos mértékű egyezése nem csupán annak bizonyítéka lehet, hogy egyik nemzet kölcsönvesz a másiktól, hanem arra is éppen úgy bizonyíték lehet, hogy mindkét eset egy közös történetre vezethető vissza.

Ennek az összegzésnek nem célja a különféle állítások részletes felsorolása és érvelésének teljes körű kifejtése. E rövid bevezetés szerzője a mózesi szerzőség megkérdőjelezését nem látja elfogadhatónak.

Kényszerítő erejű a megállapítás, hogy Mózes második és első könyvének szerzője azonos. A második könyv egyértelmű folytatása az elsőnek. Ugyanazt a lelkületet és szándékot tükrözi mindkét könyv. Mózes második könyvét maga Jézus is Mózes írásának tulajdonította (Márk 12:26), és minden bizonnyal az első könyvet is annak tarthatta. Mózes egyiptomi neveltetéséhez köthetően fordulnak elő a József történetének leírásában szereplő egyiptomi szavak és kifejezések, valamint az is Mózes egyiptomi tapasztalatait mutatja, hogy apró részletességgel írja le az ottani életet. Az első könyv esetében a mózesi szerzőség kevésbé világos és egyértelmű, mint a mózesi öt irat többi részében. Azonban a mózesi könyvekre jellemző nyelvi sajátosságok egyetlen szerzőre utalnak. Meg kell említeni, hogy az Újszövetség ihletett írásként idézi Mózes könyveit.

Jézus számos esetben idézi Mózes első könyvét, ami azt jelzi, hogy az ihletett Írás részének tekintette. Amikor 1Mózes 1:27-re és 2:24-re idézetként utalt: „Nem olvastátok-e” (Máté 19:4, 5), azt jelezte ezzel, hogy az adott szakasznak igazságtartalma van, ami még mindig kötelező értékű és érvényben van. Világossá teszi a Márk 10:2-9-ben olvasott elbeszélés, amelyben Jézus a farizeusokkal vitázik arról, hogyan intézkedett Isten Mózesen keresztül a válással kapcsolatban, hogy a Mózes első könyvéből vett idézet szerzőjének Mózeset tartotta. Amikor vitapartnerei arról kérdezték, van-e joguk elválni feleségeiktől, akkor Jézus azzal hátrította el a kérdést, hogy megkérdezte: „Mit parancsolt néktek Mózes?” Válaszukban a farizeusok 5Mózes 24:1-4-et idézik. Akkor Jézus azzal felelt, hogy szívük keménysége miatt volt ez a rendelkezés, de az eredeti rendelkezés más volt. Az érvelését két másik mózesi idézettel támasztotta alá (1Mózes 1:27; 2:24).

Krisztus még több más alkalommal olyan eseményekre utalt, amelyek csak Mózes első könyvében találhatóak meg, ami azt jelzi, hogy Jézus pontos, megbízható történelmi feljegyzésnek tartotta ezt a könyvet (lásd Lukács 17:26–29; János 8:37 stb.).

Az apostolok igen sokat idézetek írásaikban Mózes első könyvéből, ami szintén azt igazolja, hogy ők is meg voltak győződve Mózes szerzőségéről és a könyv tartalmának ihletettségeről (lásd Róma 4:17; Galata 3:8; 4:30; Zsidók 4:4; Jakab 2:23).

Mindennek fényében nem meglepő, hogy a keresztények többsége elfogadja Mózes szerzőségét.

3. A könyv történelmi háttere: Mózes első könyve Krisztus előtt kb. 1 500 évvel keletkezett, amikor is a zsidó nép egyiptomi fogságban volt. A világtörténelem néhány évszázados vázlatos leírását tartalmazza. Az első néhány fejezet történelmi háttere nehezen határozható meg megszokott történelmi keretben. Nem rendelkezünk özőnvíz előtti történelmi feljegyzésekkel, kivéve Mózes első könyvét. Ebből a korból nincsenek archeológiai leleteink, csupán néma és bizonytalan értelmezésű kövületeket találni.

A vízőzön utáni szakasszal már más a helyzet. A régészek ásói sok olyan feljegyzést hoztak a felszínre, amelyek fényt derítettek a mózesi első könyv későbbi fejezeteivel egybeeső történelemre, az emberek szokásaira, kormányzati rendelkezéseikre. Ábrahám kora a mai időben már elég jól ismerté vált, ugyanakkor az izraeliták egyiptomi fogságának történelmi idejét aránylag pontosan lehet rekonstruálni. Ábrahámától kezdve a kivonulásig tartó korszakban fejlett civilizáció volt, különösen a mezopotámiai völgyekben és a Nílus mentén. Északon növekvő hatalom volt a hettitáké. Palesztinát háborúzását kedvelő nép lakta, akik alantas gondolkodású királyok vezetése alatt éltek. Sötét pogány szokásokat gyakoroltak az emberek.

Erős faji kötelékek kapcsolták össze a Mózes könyvében szereplő pátriárkákat az alsó- és felső-mezopotámiai sémi törzsekkel. E korai idők főbb eseményeiben a pátriárkák szerepe részletesen fel van jegyezve, mint pl. a királyok ütközetében a Sziddim völgyében (14. fejezet), a síkságon található városok elpusztítása idején (18–19. fejezet), az egyiptomi népesség megmentéséről szóló történetben a rendkívüli éhség idején (41. fejezet). A mózesi első könyvben